

ҚАДРИЯТЛАРНИНГ ШАХС МАЪНАВИЙ ҚИЁФАСИНИ ЮКСАЛТИРИШДАГИ ЎЗИГА ХОС ЖИҲАТЛАРИ

Панжиев Сухроб

Термиз давлат университети катта ўқитувчиси (ТерДУ)

suhrobramdil8788@gmail.com

АННОТАЦИЯ

Мақолада қадриятларнинг шахс маънавий қиёфасини юксалтиришдаги ўзига хос жиҳатлари, қадриятларнинг инсон ҳаётидаги амалий аҳамияти хусусида қисқача фикр билдирилган. Инсон ҳаётини муайян қадриятлар тизимисиз тасаввур этиб бўлмаслиги ҳамда бусиз ижтимоий-маънавий муҳит барқарорлигига эришиш имконсиз эканлиги кўрсатиб берилган.

Калим сўзлар: қадрият, қадр, аксиология, эзгулик, яхшилик, адолат, бахт, фаровонлик, маънавият, етуклик, мақсад, шахс, эҳтиёж, ҳурфикрлилик.

АННОТАЦИЯ

В статье кратко комментируются специфические аспекты ценностей в совершенствовании нравственного облика человека, практическое значение ценностей в жизни человека. Показано, что человеческая жизнь немислима без определенной системы ценностей и без нее невозможно достижение устойчивости социальной и духовной среды.

Ключевые слова: ценность, ценность, аксиология, добро, добро, справедливость, счастье, благополучие, духовность, зрелость, предназначение, личность, потребность, суеверие.

КИРИШ

Фалсафанинг энг муҳим муаммоларидан бири қадриятлар муаммосидир. Қадриятлар муаммоси фалсафа тарихида қадимдан мавжуд бўлган. Қадимги Юнон файласуфлари Сукрот ва Платон эзгулик, яхшилик, адолат, фаровонлик каби қадриятлар ҳақида фикр юритган бўлсалар, дунё илм-фанида биринчи муаллим сифатида тан олинган Аристотель адолат ва бахтни юксак инсоний қадриятлар эканлигини таъкидлаган ҳолда, бу қадриятларнинг нисбий характердалиги, улар инсоннинг оқиллигига боғлиқлиги ҳақида фикр юритган. Ўрта асрларда қадриятлар илоҳий мазмунда таҳлил қилинган. Уйғониш даври фалсафий қарашларида эса, инсонпарварлик, ҳурфикрлилик қадриятларига алоҳида этибор қаратилган.

XIX асрдан бошлаб қадриятлар назарияси ишлаб чиқилиб, қадриятлар тўғрисидаги назария, таълимотни ифодалайдиган аксиология термини француз

файласуфи П.Лапи ва немис олими Э.Гартманлар томонидан истеъмолга киритилди[1]. Аксиология – кадриятлар фалсафаси фани сифатида XX асрнинг охирида шаклланди. Кадриятлар тўғрисидаги таълимот кадриятшунослик, кадриятлар фалсафаси – аксиология, деб юритила бошлади.

МУҲОКАМА ВА НАТИЖАЛАР

Кадриятлар бу тушунчаси кадр-қиммат тушунчаси билан бевосита боғлиқ. Кадриятлар кишилар кадрлайдиган нарсаларга нисбатан ишлатилади.

Фалсафа қомусий луғатида кадриятлар жамият, инсон, инсоният учун аҳамиятли бўлган барча нарса ва ҳодисалар, ҳислат ва фазилатлар жамул-жами деб таъриф берилган[2].

Академик Ж.Туленовнинг фикрича, кадрият дейилганда инсон ва инсоният учун аҳамиятли бўлган, миллат, элат ва ижтимоий гуруҳларнинг манфаатлари ва мақсадларига хизмат қиладиган табиат ва жамият ҳодисалар мажмуи тушунилмоғи лозим, деб тариф берган.

Таниқли файласуф олим, фалсафа фанлари доктори, профессор Қ.Назаров ҳозирги даврда муайян кишининг кадри ва кадриятларга бўлган муносабатини қуйидагиларда намоён бўлиши мумкин, дея таъкидлайди.

- Табиатга, ташқи оламда рўй бераётган жараёнларга нисбатан муносабати, ушбу жараёнлардаги ўрни ва фаолияти;

- Турли ирк, миллат, ижтимоий қатламларга мансуб бўлган, ранг-баранг мақсад ва кадриятларга интиладиган кишиларга муносабати;

- Ўз-ўзига, оила, турмуш, жамоа ва жамиятдаги ўрнига нисбатан муносабати;

- Меҳнат, ишлаб чиқариш ва иқтисод борасидаги жараёнларда иштироки, жамиятдаги моддий эҳтиёжларни қондириш ва моддий бойликларни яратиш жараёнига қўшаётган ҳиссаси;

- Сиёсий ўзгаришлар, жамиятни бошқариш, демократиялаштиришда қатнашиши, бу жараёнда қандай мақсадларни кўзлаётгани;

- Жамиятда қарор топган кадриятлар тизими тез ўзгариб кетган ҳозирги даврда қандай позицияни эгаллаши, ўрни қандай тутиши, бу жараёнда иштирок этиши билан боғлиқ фаолияти;

- Ҳозирги даврдаги универсал технологиялар, ишлаб чиқариш ва бошқариш воситалари замонавий талабларига ҳозиржавоблиги, бу борада малакаси, қобилияти ҳамда кўникмаларини такомиллаштириш учун амалга ошираётган ҳатти ҳаракатлари;

- Табиий баркамоллик, жисмонан соғломлик ва иқтисодий таъминганлик борасидаги талаб ҳамда эҳтиёжларини маънавий-ахлоқий камолоти ва амалий фаолияти билан уйғунлаштира олиши;

- Маънавий баркамоллиги, ахлоқий камолоти ва нафосати, билими, қобилияти, истеъдоди, иқтидори ва улардан қандай мақсадларда фойдаланаёнгани;

- Ўзининг шахсий, миллий, диний, ирқий, синфий ва бошқа соҳалардаги манфаат ва мақсадларини, талаб ва эҳтиёжларини, интилиш ва фаолиятини умуминсонийлик талабларга мослаштира олгани;

- Маҳдудлик, манқуртлик, маҳаллийчилик, миллатчилик, хурофот ва бошқа бидъатлар моҳиятини англаб олгани, уларга нисбатан муносабати ва бошқалар[3]. Дарҳақиқат, кадриятлар – воқеликда муайян ҳодисаларнинг умумбашарий умуминсоний, ижтимоий-ахлоқий, маданий-маърифий аҳамиятини кўрсатиш учун қўлланадиган фалсафий тушунча. Кадриятлар ижтимоий хусусиятга эга, улар, кишиларнинг амалий фаолияти жараёнида шаклланади ва ривожлананиб, шахснинг маънавий қиёфасини юксалтиради. Шу боис, кадриятларнинг ўзига хос хусусиятлар қуйидагиларда жиҳатлар билан акс эттиришимиз мумкин.

Биринчидан; кадриятлар ўз моҳиятига кўра ижтимоий, яъни нарсаларнинг ўзи мустақил равишда кадрият бўла олмайди. Жамият бўлмаса, кадрият ҳам йўқ. Кадриятлар доимо инсон кадриятларидир. Шунинг учун ҳам инсон билан алоқадорликда бўлгандагина векейлик ва предметлар кадрли бўла олади.

Иккинчидан; Кадриятлар инсоннинг амалий фаолияти жараёнида юзага келади. Инсон ва унинг маълум натижага эришишга йўналтирилган фаолияти унинг учун аҳамиятли, кадрли.

Учинчидан; Ҳар қандай нарса икки хил хусусиятга эга. Бири – нарсанинг нимага кераклиги, иккинчиси унинг инсон эҳтиёжларига қай даражада алоқадорлиги. Нарса ўзидан-ўзи кадрли бўла олмайди. У инсоннинг бирон-бир эҳтиёжини қондирсагина, кадрли бўла олади. Демак, унинг кадрли-кадрли эмаслиги инсонга, унинг муносабатига боғлиқ.

Тўртинчидан; Кадриятлар объектив моҳиятга эга. Кадрият ўз-ўзидан эмас, инсоннинг предметли – амалий фаолиятидан келиб чиқади.

ХУЛОСА

Хулоса ўрнида айтишимиз мумкинки, кадриятларни турли асосларга кўра муайян турларга ажратиш мумкин. Жамият ҳаётининг соҳаларига тааллуқли

бўлиш нуқтаи-назаридан кадриятларнинг моддий, ижтимоий-сиёсий, маънавий турларини ва амал қилиш ва кишиларнинг эҳтиёжларини акс эттириш хусусиятларига кўра кадриятлар шахсий, гуруҳий ёки жамоавий, миллий, умуминсоний кўринишларга эга бўлади. Буларнинг барчаси шахс маънавий камолотининг туб моҳиятини ташкил этиб, ижтимоий-маънавий муҳит барқарорлигига замин яратади. Тинчлик, эзгулик, яхшилик, бахт, инсон ҳаёти, адолат, эркинлик, ҳуқуқ ва бурчлар ҳақидаги тасаввурлар, дўстлик, севги, қариндошлик кабиларни шулар жумласидандир. Зеро кадриятларнинг қай кўриниши бўлишидан қатъий назар инсон унинг ҳуқуқ ва эркинлиги, бахту иқболи учун хизмат қилиши керак. Шунинг учун инсон ва унинг ҳаёти энг олий кадрият ҳисобланади. Республикамиз Конституциясида шундай сўзлар ёзилган; “Ўзбекистон Республикаси демократия, умуминсоний принципларга асосланади, уларга кўра инсон, унинг ҳаёти, эркинлиги, шаъни, кадр-қиммати ва бошқа дахлсиз ҳуқуқлари олий кадрият ҳисобланади”[4].

REFERENCES

1. Фалсафа. Қомусий луғат. – Т., «Шарқ», 2004, 17-бет.
2. Ўша асар. 17 бет.
3. Назаров Қ. Аксиология кадриятлар фалсафаси. –Т.: “Ўзбекистон файласуфлари миллий жамияти” 2011. 214-215 бетлар.
4. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. – Т.: “Ўзбекистон” 2018, 11-бет.
5. Kholmuminov, J. M. (2022). THE POSITION OF TASAVVUF AND IRFAN IN MAVERUNNAHR AND KHORASAN: IBN AL-ARABI AND ABDURAHMAN JAMI (A COMPARATIVE ANALYSIS). *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(9), 76-92.
6. Холмўминов, Қ. (2021). ХУДО ВА ҲАСТӢ АЗ ДИДГОҲҲОИ АРАСТУ, ФОРОбӢ ВА СИНО. *Academic research in educational sciences*, 2(10), 1115-1123.
7. Холмуминов, Д. М. (2021). ТАСАВВУФНИ ШАКЛЛАНТИРГАН МАНБАЛАР МУАММОСИ ҚИЁСИЙ ТАСАВВУФШУНОСЛИК ТАҲЛИЛИДА. *Исследование Ренессанса Центральной Азии*, 2(2).
8. Холмўминов, Ж. М. (2021). МОВАРОУННАҲР ФАЛСАФИЙ-ИРФОНИЙ МАКТАБЛАРИ ВА ИБН АЛ-АРАБИЙ ТАЪЛИМОТИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1(10), 803-811.
9. Холмуминов, Д. (2021). ИЗУЧЕНИЯ ИСТОРИИ СУФИЗМА–ОДНА ИЗ ОСНОВ РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВЕННОГО СОЗНАНИЯ. *Academic research in educational sciences*, 2(11), 1145-1150.